

DOI: 10.11649/sfps.2018.015

Joanna Orzechowska
(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)

Taronimy w komizmie językowym w *Wojnie polsko-ruskiej pod flagą białą-czerwoną* Doroty Masłowskiej i ich przekład na język rosyjski

W 2002 r. Masłowska otrzymała literacki Paszport „Polityki” za „oryginalne spojrzenie na polską rzeczywistość oraz twórcze wykorzystanie języka pospolitego” w *Wojnie polsko-ruskiej pod flagą białą-czerwoną* (dalej: WPR, 2003). Przemysław Janikowski uważa, że oryginalne spojrzenie na język „przejawia się w jej twórczości między innymi nagromadzeniem wszelkiej maści odstępstw od norm języka pisanego, które albo należą do rejestru potocznego odmiany mówionej, albo – z uwagi na swój charakter – w ogóle w nim nie występują (błędy ortograficzne, interpunkcyjne)” (Janikowski, 2008, s. 23).

Językowe odstępstwa od normy są elementem charakterystyki bohatera-narratora. Silny reprezentuje typ erudycji i społecznego wyrobienia, który jest pochodną jego braku wykształcenia oraz braku kontaktu z kulturą i sztuką (Cybulski, 2008, s. 443). Z drugiej strony, odstępstwa od normy (a więc każde sfunkcjonalizowane naruszenie, i ilościowe, i jakościowe, zwykłych reguł użycia i budowy znaku z mocy kodu językowego) są przejawem uprawiania

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2018.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk]

gry językowej przez autorkę (Jędrzejko, 1997, s. 67). „Włożenie w usta Silnego stylu mówienia, który składa się z przekręceń językowych, rozbudowanych zdań, wielokrotnych epitetów oraz wulgaryzmów daje ciekawą mieszankę” (Cybulski, 2008, s. 448). „Masłowska potrafi (...) dowcipnie i zabawnie łączyć wyszukany język z niskimi sytuacjami – osiąga duże powodzenie w kreowaniu komizmu językowego (poprzez stylistykę)” (Cybulski, 2008, s. 449).

Jednym z powszechnie stosowanych odstępstw od normy w WPR jest mylne użycie wyrazów. Ten zabieg stylistyczny nazywamy malapropizmem („użycie innego wyrazu albo wyrażenia zamiast właściwego, zazwyczaj podobnego z mimowolnie komicznym efektem”; Kopaliński, 1999). Może on pełnić dwie funkcje. Z jednej strony nieświadome mylenie wyrazów może świadczyć o słabej znajomości słownictwa bohatera, czyli jego ograniczonej kompetencji językowej wynikającej z braku wiedzy językowej. Z drugiej strony dla pisarzy i poetów mylenie wyrazów może być świetnym źródłem gier słownych i środkiem tworzenia komizmu językowego (Kita & Polański, 2004, ss. 6–7). Dzięki temu „bohater powieści staje się nie tylko zabawny, ale wręcz sympatyczny – zaciera się w odbiorze fakt, że jest narkomanem i handlarzem narkotyków, że brak mu podstawowych zasad etycznych, wchodzi w konflikt z prawem i jest skrajnie niemoralny” (Cybulski, 2008, s. 449).

Dużą część „przekręceń językowych” występujących w języku narratora WPR stanowią taronimy. Taronimami (z greckiego *tarasso* ‘myśle’ i *onoma* ‘imię’) nazywane są takie jednostki językowe, które są mylone w procesie komunikacji na skutek ich formalnego, semantycznego lub tematycznego podobieństwa (Морковкин & Морковкина, 1997, ss. 144–145). Chociaż mylony może być cały szereg jednostek leksykalnych, w konkretnym taronimicznym akcie mamy do czynienia z taronimiczną parą, w której jeden z elementów jest prawidłowy i pożądaný, drugi – jest jego błędnym zamiennikiem (Морковкин & Мандрикова, 2010, ss. 42–48).

Uwikłanie wyrazów w stosunki taronimiczne można zaobserwować w przypadku spełnienia odpowiednich warunków:

- morfologicznych – gdy mylone są jednostki językowe będące tymi samymi częściami mowy, tożsame pod względem pewnych gramatycznych kategorii;
- syntaktycznych – gdy mylone są jednostki charakteryzujące się jednakową syntaktyczną akomodacją i funkcją w zdaniu;
- formalnych – gdy mylone są jednostki charakteryzujące się fonetycznym podobieństwem;

- semantycznych – gdy mylone są jednostki charakteryzujące się przynależnością do tej samej grupy tematycznej (Мандрикова, 2011, s. 17).

Na potrzeby leksykografii badacze sklasyfikowali taronimy i opracowali model, w którym taronimię przedstawiono jako strukturę składającą się z centralnej części z przylegającymi do niej peryferiami. W centralnej części modelu taronimicznego znajdują się paronimy, peryferie zajmują szeregi synonimów, antonimów oraz leksyka tematyczna. Odrębną peryferyjną grupę taronimów tworzą frazeologizmy (Мандрикова, 2011, s. 18).

Taronimy w języku literatury pięknej pełnią specyficzną funkcję – tworzą efekt komiczny, wywołany kontrastem i zakłóceniem logiki. Kontrast powstaje podczas pojawienia się nieoczekiwanego elementu (taronimu) w neutralnym kontekście, co powoduje rozbieżność logiczną i przeciwstawienie (Храбан, 2015, s. 179).

W niniejszym artykule przedstawione zostanie użycie taronimów w WPR. Ze względu na mnogość mylnie używanych jednostek językowych w powieści Masłowskiej analizę ograniczymy do jednej części mowy – przysłówków. Tym samym nie będą rozpatrywane frazeologizmy, wieloaspektowo badane przez Grzegorza Szpilę (2010, 2015). Następnie przeanalizujemy, czy i jak zjawisko taronimii jest odzwierciedlone w tłumaczeniu. W naszych rozważaniach oprzemy się na przekładzie dzieła na język rosyjski wykonanym przez Irinę Ларро (*Польско-русская война под бело-красным флагом*, dalej: ПРВ, 2005).

1. Paronimy

Centrum modelu taronimicznego tworzą paronimy. Paronimy (z greckiego *para* – ‘obok, mimo’ i *onoma* – ‘imię’) to wyrazy o różnym znaczeniu, bliskie pod względem brzmienia, przynależności leksykalno-gramatycznej, o wspólnym rdzeniu, które ze względu na podobieństwo fonetyczne są mylone w akcie komunikacji (Вишнякова, 1984, s. 3).

Wybór paronimu zamiast słowa właściwego – jeden ze sposobów tworzenia dowcipu językowego – jest naruszeniem regularności powiązań elementów w obrębie systemu językowego, w dziedzinie semantycznej – paronimii. Danuta Buttler nazwała to zjawisko alogizmem, które jest częstym chwytem stosowanym w parodiach. Jego istotą jest wykorzystanie wyrazów strukturalnie podobnych lub wyrazów pokrewnych, których treści nie łączy już żadna więź (Buttler, 2001, s. 231, 235).

Wybierając z paronimicznej pary niewłaściwy przysłówek, Masłowska w WPR dokonuje charakterystyki bohaterów, którzy, siląc się na język wykwintny, popełniają rażące błędy. Jednocześnie bawi czytelnika, osiągając efekt zaskoczenia rozbieżnością strukturalno-semantyczną. Paronimy udają, że stanowią pod względem formalnym regularną realizację językową, ale ich znaczenia są rozbieżne, nieporównywalne. „Efekt komiczny wynika więc z dostrzegania sprzeczności między formą słowa a jego znaczeniem, asymetrii między zależnościami strukturalnymi i semantycznymi wyrazów” (Buttler, 2001, s. 227). Istotą żartów językowych opierających się na zamianie paronimem jest początkowe wprowadzenie w błąd, a następnie zmuszenie do rozszyfrowania wewnętrznej logiki całego układu, co skutkuje chwilą wesołości w momencie zrozumienia niedopasowania proporcji znaczeniowych. Struktura logiczna takiego żartu to zamaskowany nonsens (Buttler, 2001, s. 243).

Rozpatrzmy przypadki przysłówków mylnie użytych przez Masłowską.

Zamiast oczekiwanego **szalenie rozmowna** (*szalenie* – ‘z zaangażowaniem i pasją’ – WSJP, b.d.) Masłowska konstruuje wyrażenie **szaleńczo rozmowna** (*szaleńczo* – ‘właściwie osobie, która zachowuje się nieobliczalnie i sprawia wrażenie niezrównoważonej’ – WSJP, b.d.; ‘jak szalenie, gwałtownie, szybko, intensywnie, z pasją’ – USJP, 2003c, s. 1478): – *Toczy monolog na temat swojej dobroci, poświęcenia i zrobiła się nagle szaleńczo rozmowna, jak umysłowa dziwka, jak umysłowa dama do towarzysstwa* (WPR, 2003, s. 26).

W danym przypadku asymetria strukturalno-semantyczna wynika także ze zróżnicowania ekspresyjnego: kolokacje przysłówka *szalenie* (*miło, ryzykowne, interesujące, męczące, pociąga, pracowity, skomplikowana*) są mniej emocjonalne, a w jego znaczeniu dominuje sem główny [bardzo], podczas gdy kolokacje przysłówka *szaleńczo* (*zakochany, odważny*) zawierają większy ładunek ekspresji (Kolokator Narodowego Korpusu Języka Polskiego, dalej: KNKJP, b.d.). W tłumaczeniu na język rosyjski wyrażeniu *szaleńczo rozmowna* odpowiada *ужасно словоохотливая* (*Пропихивает базар на тему своей доброты и самопожертвования, стала вдруг ужасно словоохотливая, тарыхтит без умолку, как умственно отсталая шлюха, как шизанутая прошмандовка* (ПРВ, 2005)).

Innym przykładem stworzenia komizmu językowego poprzez zaburzenie w dziedzinie paronimii jest zamiana przysłówka **gwałtownie** na paronim **gwałtem**. W parze *gwałtem* – *gwałtownie* mamy do czynienia z asymetrią semantyczną i ekspresyjną: *gwałtownie*: 1. ‘burzliwie, namiętnie, żywiołowo’; 2. ‘nagle, raptownie, szybko’ (UJSP, 2003a, s. 1104); *gwałtem*: 1. ‘natychmiast,

koniecznie'; 2. książ. 'siłą, przemocą' (UJSP, 2003a, s. 1104). Dlatego wyrażenia *obracam się gwałtem* (WPR, 2003, s. 23) i *gwałtem nabieram przekonania* (WPR, 2003, s. 174) mają charakter żartu językowego (*Obracam się gwałtem i mówię: co kurwa, bunt w więzieniu stanowym? I zarówno właśnie teraz mam podobne odczucie przerażenia i chęci ucieczki przed tą dziewczyną, gdyż gwałtem nabieram przekonania, że ona jest może jakąś genetyczną być może siostrą lub matką, choć raptem może jej nigdy nawet nie spotkałem*).

W przekładzie na język rosyjski tłumaczka nie odzwierciedla zastąpienia właściwego wyrazu paronimem i dokonuje tłumaczenia normatywnego dla tych wyrażen przysłowka *гwałtownие – резко, вдрызг*: *Тогда я резко поворачиваюсь. И у меня теперь вдрызг возникает точно такое, даже похожее, ощущение ужаса и желание бежать подальше от этой девицы, потому что вдрызг у меня появляется уверенность, что она мне генетическая сестра или даже мать, хотя, может быть, я ее никогда даже не видел* (ППВ, 2005).

Zamiast przysłowka *ogólnie* (1. 'tak, że nie chodzi o szczegóły'; 'tak, że dotyczy to większości ludzi' – WSJP, b.d.; 1. 'przez wszystkich, przez ogół, dla wszystkich, dla ogółu; powszechnie'; 2. 'biorąc pod uwagę całość, nie wnikając w szczegóły' – USJP, 2003b, s. 1212), Masłowska używa przysłowka *ogółem* ('nadawca mówi, ile jest wszystkich obiektów danego typu bez szczegółowego wymieniania' – WSJP, b.d.; książ. 'dodając wszystkie elementy, składniki; razem, w sumie, w całości' – USJP, 2003b, s. 1214). Zamiast *ogólnie wiedzieć* w powieści użyto *ogółem wiedzieć* (WPR, 2003, s. 28) (*Ogółem to nie wiem, po co z tobą byłam...*), co buduje komizm wypowiedzi. Zamiast ekwiwalentu przysłowka *ogółem* w wersji rosyjskiej wybrany został ekwiwalent przysłowka *ogólnie – вообще*: *Короче, я вообще не знаю, зачем я с тобой связалась...* (ППВ, 2005).

Masłowska zastępuje przysłówek *tymczasem* (1. 'w tym samym czasie, w którym działo się to, o czym wcześniej była mowa'; 2. 'do tego czasu, w którym stanie się to, o czym była mowa; na razie' – USJP, 2003d, s. 176) paronimem *tymczasowo* ('na najbliższy, na krótki czas, nie na stałe; czasowo, chwilowo, przejściowo, prowizorycznie, na razie' – USJP, 2003d, s. 176). Niewłaściwy wyraz wywołuje efekt zaskoczenia i komizmu – *Wtedy idę do łazienki i ubikacji. Zobaczyć jak jest z Andżelą i czy będzie dzordż miał jakieś szanse na odmianę swego lichego losu. Otóż tymczasowo jeszcze nie. Andżela w stanie wyraźnie złym, zatruta kamieniami, wisi przez wannę bez nadziei żadnej na rychłe przebudzenie* (WPR, 2003, s. 67). W tłumaczeniu na język rosyjski odnajdujemy odpowiednik przysłowka *tymczasem – Потом я иду в туалет*

и ванную. Посмотреть, как там Ангела и какие шансы у моего джорджа обмануть судьбу-злодейку. Так вот – изменений **пока** не предвидится. Отравленная камнями Ангела висит поперек ванны в состоянии, не обещающем скорого пробуждения (ППБ, 2005).

W wyrażeniu *prawdziwie niesmaczny* (WPR, 2003, s. 129) (*Nagle śmieje się dużymi literami i mówi coś w stylu, że jestem prawdziwie niesmaczny*) Masłowska z pary paronimów *naprawdę* – *prawdziwie* wybiera jednostkę o znaczeniu ‘w sposób prawdziwy, nie udawany’, ‘zgodnie z rzeczywistością’ (WSJP, b.d.) zamiast wyraz o znaczeniu ‘mówiący, wiedząc, że prawdą jest to, co mówi, a nie to, co jest z tym niezgodne, mówi to o tym, o czym mowa’ (WSJP, b.d.). W tłumaczeniu na język rosyjski zabawa paronimami nie została odzwierciedlona – *Вдруг она начинает смеяться явно напоказ и говорит мне что-то в том стиле, что я пошутил **очень** неудачно* (ППБ, 2005).

2. Synonimy

Dorota Masłowska często wkłada w usta swoich bohaterów niewłaściwie wybrany wyraz z szeregu synonimicznych przysłówków. Powoduje to pojawienie się wyrazu w nieoczekiwanym dla niego otoczeniu, czyli rozszerzenie jego możliwości kolokacyjnych. Kolokacje, za Ewą Białek, rozumiemy jako względnie stabilne połączenia komponentów, odtwarzalne w języku i komunikacji. Stabilne połączenia przejawiają się w wysokiej frekwencji występowania konkretnych połączeń wyrazowych (Białek, 2011, s. 8). W przypadku synonimów dowcip językowy bazuje na „naruszeniu regularności powiązań językowych w obrębie systemu językowego” (Buttler, 2001, s. 227), czyli stabilnych kolokacji.

Istnienie kolokacji sprawdzamy i potwierdzamy w kolokatorze, wyszukującym konwencjonalne połączenia w KNKJP (b.d.). Brak zarejestrowanego połączenia traktujemy jako kolokację zerową, a użycie w powieści połączenia nieodnotowanego w kolokatorze – jako zjawisko taronimii w obrębie synonimów.

Jednym z synonimów przysłówka *wspólnie* jest wyrażenie *ramię w ramię*. Nie są to jednak synonimy absolutne, różnią się bowiem rejestrem użycia, a co za tym idzie – kolokacjami. *Ramię w ramię* stajemy do boju (walki), walczymy, kroczymy, stoimy (śpiewając hymn), pracujemy (KNKJP, b.d.), ‘działamy wspólnie’ (WSJP, b.d.). Komicznie brzmi połączenie *ramię w ramię macamy rower* (WPR, 2003, s. 159). Jest to przykład dowcipu kontrastowego, polegającego na zestawieniach różnych rejestrów języka, w tym przypadku wyrazu potocznego

(*macać*) z książkowym wyrażeniem (*ramię w ramię*) (Buttler, 2001, s. 87). Danuta Buttler ten typ dowcipu klasyfikuje jako ogólnokomiczny realizujący schemat „przerwania” (Buttler, 2001, s. 85).

W przekładzie na rosyjski tłumaczka użyła wyrażenia *плечом к плечу*, oznaczające ‘obok siebie’, ‘jeden obok drugiego’, używane w kontekstach walki i wspólnego działania: *Мы с Левым сразу забываем обо всем, что нас разделяло, быстро идем в ее сторону, плечом к плечу ощупываем велосипед, из чего явно следует, что городской совет учредил краденый* (ППВ, 2005).

Niewłaściwy wybór z pary synonimów *osobiście* i *własnoręcznie* skutkuje komizmem z powodu różnic semantycznych i, co za tym idzie, odmiennych kolokacji tych wyrazów. Przysłówek *własnoręcznie* spotykamy w połączeniach z czasownikami *sporządzić, przyrzędzić, wypełnić, złowić, malować*, oznacza więc efekt manualnych działań. Dlatego śmieszą połączenia (nieodnotowane w KNKJP): *własnoręcznie umrzeć* ([...] *że jutro własnoręcznie umrze i od decyzji nie ma odwołań*. – WPR, 2003, s. 129) i *własnoręcznie się dowiedzieć czy jest dziewicą* (*A czy Ala jest w rzeczywistości dziewicą, tego nigdy własnoręcznie się nie dowiedziałem*. – WPR, 2003, s. 131). W wersji rosyjskiej tłumaczka używa ekwiwalentu *собственноручно*: [...] *что завтра она собственноручно умрет и решение обжалованию не подлежит. А была ли Аля на самом деле целкой, я так никогда собственноручно и не узнал* (ППВ, 2005).

W WPR (2003) Maślowska zastępuje przysłówek *wcale* synonimem *za grosz*. Przysłówek *za grosz* – ‘ani trochę’, używany jest zazwyczaj w kolokacjach *nie mieć (nie posiadać) czegoś (wyobraźni, taktu, wiary)* (WSJP, b.d.). W WPR (2003) znalazł się w nietypowym otoczeniu: *nie poruszać się za grosz* (*Patrząc na Magdę, która nie dość, że ma zamknięte oczy, to jeszcze się za grosz nie porusza*. – WPR, 2003, s. 37). W tłumaczeniu na język rosyjski przysłówek *za grosz* został zastąpiony potocznym ekwiwalentem *ни фига*: *Я смотрю на Магду, которая мало того что глаза закрыла, так еще и ни фига не шевелится* (ППВ, 2005).

Równie w WPR (2003) zostało użyte do zastąpienia wyrażenia *tak samo*. *Równie* w znaczeniu ‘w równej mierze, w równym stopniu, tak samo, tyle samo’ łączy się z najczęściej z przymiotnikami, przysłówkami lub imiesłowami (oznaczającymi porównywaną cechę), dlatego w wyrażeniu *równie jak ty* tworzy niespotykaną, zerową kolokację (KNKJP, b.d.). W wyrażeniu *równie umysłowa* kolokacja jest także nietypowa, chociaż w danym kontekście *umysłowa* oznacza cechę (głupia): *Mówi: twoja stara też ma nasrane równie jak ty, jest równie umysłowa* (WPR, 2003, s. 42). W tłumaczeniu na język rosyj-

ski pojawiły się normatywne w tego rodzaju połączeniach **как, такая же**: *У твоей старухи, говорит, не все дома, как, впрочем, и у тебя, такая же дефективная* (ППВ, 2005).

3. Antonimy

Podobnie jak w przypadku mylenia paronimów, pomylenie wyrazów przez użycie antonimu wywołuje efekt komiczny poprzez zakłócenie symetrii struktury i treści (Buttler, 2001, s. 228) oraz zamianę kolokacji, czyli umiejscowienie w nieoczekiwanych połączeniach (podobnie jak mylenie synonimów). Antonimy w zjawisku taronimii zajmują peryferyjne miejsce, dlatego odnotowujemy mniej przypadków konstruowania żartu językowego tego typu.

W konstrukcji w *niespełna rajtuzach* (WPR, 2003, s. 44) mamy do czynienia z parą taronimiczną **niespełna – zaledwie**, którą tworzą antonimy. *Niespełna* oznacza ‘tego, o czym mowa, jest tyle, że mało brakuje do tego, by można było powiedzieć, że jest tego tyle, ile jest powiedziane’ (WSJP, b.d.), *zaledwie* – ‘to, o czym mowa, ma daną cechę w małym stopniu; można było liczyć na to, że natężenie tej cechy nie będzie tak małe’ (WSJP, b.d.). W skali ilościowej *niespełna* można interpretować jako ‘prawie wszystko’, *zaledwie* – jako ‘prawie nic’. Nieoczekiwane połączenie zostało przetłumaczone za pomocą ekwiwalentu przysłowka *niespełna – почти*, jednak zerowa kolokacyjność w języku rosyjskim została złagodzona dodatkowym informacyjnym elementem **в одних**: *Почти в одних колготках* (ППВ, 2005).

4. Przysłowki tej samej grupy tematycznej

Mylenie przysłówków niebędących paronimami, synonimami i antonimami, ale odnoszących się do tej samej grupy tematycznej również jest sposobem na tworzenie zaskakujących konstrukcji i źródłem żartów językowych.

W WPR (2003) w taronimiczne stosunki wstępują przysłowki **niechybnie – niewątpliwie**. Oba mogą odnosić się do prawdziwości wypowiedzi, jednak za pomocą jednego z nich mówi się o przyszłości i swoich przypuszczeniach (*niechybnie* – ‘tak, że gdyby zostały spełnione nazwane przez nadawcę warunki, to nastąpiłoby to, o czym mowa’ – WSJP, b.d.), za pomocą drugiego – o przeszłości i teraźniejszości oraz swoim przekonaniu (*niewątpliwie* – ‘mówiący

sądzi, że to, co o czymś powiedział, jest sądem prawdziwym, i że wiedząc to, co on wie, nie można powiedzieć czegoś innego' – WPR, 2003). Oczekiwane połączenie *być niewątpliwie właścicielem* zostaje zastąpione nieoczekiwanym *być niechybnie właścicielem*: *Ja mówię, że tak, że jasne, że oni są niechybnie właścicielami wytwórni piasku, z którymi robię interesy, porachunki* (WPR, 2003, s. 49). W tłumaczeniu na język rosyjski tłumaczka wybiera ekwiwalent przysłowka *niewątpliwie* – **не иначе**: *Я ей говорю, что не иначе, как это они владельцы предприятия по производству песка, с которыми у меня дела, личные счета* (ППВ, 2005).

W WPR (2003) taronimami stają się przysłowki **surowo** – **drogo**. Niewykluczone, że impulsem do ich zamiany stał się wspólny sem główny [bardzo]. Wyrażenie *surowo płacić* jest być może swoistą kontaminacją bez węzła kontaminacyjnego wyrażen *surowo ukarać* i *drogo płacić*, utworzoną na podstawie węzła asocjacyjnego: *By uniknąć mordowania zwierząt, które surowo płacą za nasz jebany konsumpcjonizm...* (WPR, 2003, s. 59). W wersji rosyjskiej tłumaczka wybrała normatywny przysłówek **дорого**: *Чтобы избежать убийства животных, которые дорого платят за нашу гребаную потребительскую идеологию...* (ППВ, 2005).

Przekaz w tekście elementów komizmu jest jednym z największych problemów w pracy tłumacza. Głównymi przyczynami tych problemów są różnice w strukturze języków, budowie fonetycznej i gramatycznej, składzie leksyki i frazeologii. Nie budzi wątpliwości teza, że najbardziej pożądanym przekład powinien odzwierciedlać treść przedmiotowo-logiczną, w której znalazły się żarty językowe oraz pragmatyka tego tekstu, czyli efekt komiczny wywołany u czytelnika (Влахов & Флорин, 1980, s. 287).

Chociaż w literaturze nie brakuje poglądów o nieprzetłumaczalności żartów językowych i gry słów (Fast, 1991, s. 24; Koronijejenko, 1995, s. 157), w teorii i praktyce przekładu wypracowano szereg różnorodnych podejść do ich przekazu w tłumaczeniach literatury pięknej, które w większym lub mniejszym stopniu zachowują zarówno treść, jak i pragmatykę oryginału. Najefektywniejsze z nich to metoda ekwiwalencji, metoda analogii, metoda opisowa i metoda kalki (Хаперский & Хаперская, b.d.).

Zabawy językowe taronimami Masłowskiej w większości przypadków zostały pominięte w tłumaczeniu na język rosyjski. Z pary taronimicznej: przysłówek prawidłowy – przysłówek niepożądany z punktu widzenia normatywnej polszczyzny tłumaczka wybiera ten pierwszy i dokonuje jego tłumaczenia. Takie zjawisko zauważamy w następujących przypadkach rozpatrywanych

paronimów: (szalenie – *szaleńczo rozmowna* – *ужасно словоохотливая*; gwałtownie – *gwałtem się obracam* – *резко поворачиваюсь*; gwałtownie – *gwałtem nabieram przekonania* – *вдруг у меня появляется уверенность*; ogólnie – *ogółem to nie wiem* – *я вообще не знаю*; tymczasem – *tymczasowo jeszcze nie* – *изменений пока не предвидится*; naprawdę – *prawdziwie niesmaczny* – *я пошутил очень неудачно*), grup tematycznych (niewątpliwie – *oni są niechybnie właścicielami* – *не иначе, как это они владельцы*; drogo – *surowo płacą za nasz [...] konsumpcjonizm* – *дорого платят*); części synonimów (tak samo – *równie jak ty, jest równie umysłowa* – *как, впрочем, и у тебя, такая же дефективная*).

Pełną ekwiwalencję odnotowujemy w przekładzie *ramię w ramię* – *плечом к плечу*, *własnoręcznie* – *собственноручно*, *niespełna* – *почти*. Tylko w tych przypadkach tłumaczce udało się pełny przekaz semantyczny, kolokacyjny i stylistyczny.

O częściowej ekwiwalencji (semantycznej i kolokacyjnej) możemy mówić w przypadku tłumaczenia *się za grosz nie porusza na ni figa nie shevelitja*. Mamy do czynienia z brakiem zgodności stylistycznej fraz przysłówkowych, rosyjskie *ни figa* charakteryzowane jest jako potoczny wulgaryzm, *za grosz* nie posiada takiego nacechowania stylistycznego.

Zastąpienie niewłaściwego wyrazu z pary taronimów normatywnym niweluje źródło żartu językowego, efekt komizmu osiągnięty przez Masłowską nie zawsze zostaje odzwierciedlony w tłumaczeniu. Tymczasem wystarczyłoby dobrać do przetłumaczonego przysłówka jego paronim (synonim lub inny przysłówek z grupy tematycznej), by osiągnąć efekt rozbieżności strukturalno-semantycznej, nieoczekiwanej kolokacji, przerwania, na przykład zamiast *ужасно* – *ужасающе*; zamiast *резко* – *до зарезу*; zamiast *вдруг* – *временно* lub *вовремя*; zamiast *вообще* – *в общем* itd.

Bibliografia

- Białek, E. (2011). *Kolokacja w przekładzie: Słownik rosyjsko-polski*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Buttler, D. (2001). *Polski dowcip językowy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cybulski, M. (2008). Wojna Polsko-Ruska pod flagą białą-czerwoną Doroty Masłowskiej – mechanizmy destrukcji świata i języka. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, 5, 441–453.
- Dubisz, S. (Red.). (2003a). *Uniwersalny słownik języka polskiego [USJP] (T. 1)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Dubisz, S. (Red.). (2003b). *Uniwersalny słownik języka polskiego [USJP]* (T. 2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (Red.). (2003c). *Uniwersalny słownik języka polskiego [USJP]* (T. 3). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (Red.). (2003d). *Uniwersalny słownik języka polskiego [USJP]* (T. 4). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fast, P. (1991). O granicach przekładalności. W: P. Fast (Red.), *Przekład artystyczny: T. 1. Problemy teorii i krytyki*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Janikowski, P. (2008). *Polska literatura najmłodsza w kontekście problematyki translologicznej*. Katowice: „Śląsk” Wydawnictwo Naukowe.
- Jędrzejko, E. (1997). Strategia tekstotwórcza a gry językowe w literackich nazwach własnych. W: E. Jędrzejko & U. Żydek-Bednarczuk (Red.), *Gry w języku, literaturze i kulturze*. Warszawa: „Energeia”.
- Kita, M., & Polański, E. (2004). *Słownik paronimów czyli wyrazów mylonych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kopaliński, W. (1999). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa: Świat Książki. Pobrano 20 lipca 2017, z <http://www.sownik-online.pl/kopaliński/63A4B7686A71CEBBC12565D900453ED0.php>
- Koroniejenko, A. (1995). Dlaczego nieprzekładalność jest niemożliwa. W: J. Konieczna-Twardzikowa i in. (Red.), *Między oryginałem a przekładem* (T. 1). Kraków: Universitas.
- Masłowska, D. (2003). *Wojna polsko-ruska pod flagą białą-czerwoną [WPR]*. Warszawa: Świat Książki.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego: Kolokator [KNKJP]*. (b.d.). Pobrano 15 stycznia 2017, z <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/collocations.jsp>
- Szpila, G. (2010). Formy i funkcje frazeologizmów w powieściach Doroty Masłowskiej. *Język Polski*, 2010(4–5), 310–320.
- Szpila, G. (2015). Frazeologia w twórczości Doroty Masłowskiej. W: D. Bralewski (Red.), *Problemy frazeologii współczesnej* (T. 10). Łask: Oficyna Wydawnicza LEKSEM.
- Wielki słownik języka polskiego [WSJP]*. (b.d.). Pobrano 17 kwietnia 2017, z <http://www.wsjp.pl>
- Winnik, A., & Lappo, I. (2004, czerwiec 17). Kawalek Silnego jest w każdym. *Magazyn Kultury Popularnej: „Esensja”*. Pobrano 11 marca 2017, z <http://esensja.pl/ksiazka/wywiady/tekst.html?id=1240>
- Вишнякова, О. В. (1984). *Словарь паронимов русского языка*. Москва: „Русский язык”.
- Влахов, С., & Флорин, С. (1980). *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения.
- Мандрикова, Г. М. (2011). Лексикографическая интерпретация таронимов: К проблеме отбора словника. *Вестник Томского государственного университета*, 2011(350), 17–20.

- Масловская, Д. (2005). *Польско-русская война под бело-красным флагом* [ППВ]. Pobrano z <http://coollib.com/b/249798>
- Морковкин, В. В., & Мандрикова, Г. М. (2010). Таронимия: Понятие и типологическое разнообразие. *Русский язык за рубежом*, 2010(5(222)), 42–48.
- Морковкин, В. В., & Морковкина, А. В. (1997). *Русские агнонимы (слова, которые мы не знаем)*. Москва: Институт русского языка им. А. С. Пушкина.
- Хаперский, В. Н., & Хаперская, М. В. (b.d.). Подходы к передаче приемов языковой игры в переводе современной художественной литературы. Pobrano 15 czerwca 2017, z <http://pglu.ru/upload/iblock/97e/p40037.pdf>
- Храбан, Т. Е. (2015). Специфика языковой игры в сфере художественной литературы. *Ученые записки*, 20, 176–183.

Bibliography (Transliteration)

- Białek, E. (2011). *Kolokacja w przekładzie: Słownik rosyjsko-polski*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Buttler, D. (2001). *Polski dowcip językowy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cybulski, M. (2008). Wojna Polsko-Ruska pod flagą białą-czerwoną Doroty Masłowskiej – mechanizmy destrukcji świata i języka. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, 5, 441–453.
- Dubisz, S. (Ed.). (2003a). *Uniwersalny słownik języka polskiego* [USJP] (Vol. 1). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (Ed.). (2003b). *Uniwersalny słownik języka polskiego* [USJP] (Vol. 2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (Ed.). (2003c). *Uniwersalny słownik języka polskiego* [USJP] (Vol. 3). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (Ed.). (2003d). *Uniwersalny słownik języka polskiego* [USJP] (Vol. 4). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fast, P. (1991). O granicach przekładalności. In P. Fast (Ed.), *Przekład artystyczny: Vol. 1. Problemy teorii i krytyki*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Janikowski, P. (2008). *Polska literatura najmłodsza w kontekście problematyki translatologicznej*. Katowice: “Śląsk” Wydawnictwo Naukowe.
- Jędrzejko, E. (1997). Strategia tekstotwórcza a gry językowe w literackich nazwach własnych. In E. Jędrzejko & U. Żydek-Bednarczuk (Eds.), *Gry w języku, literaturze i kulturze*. Warszawa: “Energeia”.
- Khaperskiĭ, V. N., & Khaperskaia, M. V. (n.d.). Podkhody k peredache priemov iazykovoĭ igry v perevode sovremennoĭ khudozhestvennoĭ literatury. Retrieved June 15, 2017, from <http://pglu.ru/upload/iblock/97e/p40037.pdf>
- Khraban, T. E. (2015). Spetsifika iazykovoĭ igry v sfere khudozhestvennoĭ literatury. *Uchenye zapiski*, 20, 176–183.

- Kita, M., & Polański, E. (2004). *Słownik paronimów czyli wyrazów mylonych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kopaliński, W. (1999). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa: Świat Książki. Retrieved July 20, 2017, from <http://www.sloownik-online.pl/kopalinski/63A4B7686A71CEBBC12565D900453ED0.php>
- Koroniejenko, A. (1995). Dlaczego nieprzekładalność jest niemożliwa. In J. Konieczna-Twardzikowa i in. (Eds.), *Między oryginałem a przekładem* (Vol. 1). Kraków: Universitas.
- Mandrikova, G. M. (2011). Leksikograficheskaia interpretatsiia taronimov: K probleme otbora slovnika. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, 2011(350), 17–20.
- Maslovskaia, D. (2005). *Pol'sko-russkaia voïna pod belo-krasnym flagom* [PRV]. Retrieved from <http://coollib.com/b/249798>
- Masłowska, D. (2003). *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną* [WPR]. Warszawa: Świat Książki.
- Morkovkin, V. V., & Mandrikova, G. M. (2010). Taronimii: Poniatie i tipologicheskoe razno-obrazie. *Russkii iazyk za rubezhom*, 2010(5(222)), 42–48.
- Morkovkin, V. V., & Morkovkina, A. V. (1997). *Russkie agnonimy (slova, kotorye my ne znaem)*. Moskva: Institut russkogo iazyka im. A. S. Pushkina.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego: Kolokator [KNKJP]. (n.d.). Retrieved January 15, 2017, from <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/collocations.jsp>
- Szpila, G. (2010). Formy i funkcje frazeologizmów w powieściach Doroty Masłowskiej. *Język Polski*, 2010(4–5), 310–320.
- Szpila, G. (2015). Frazeologia w twórczości Doroty Masłowskiej. In D. Bralewski (Ed.), *Problemy frazeologii współczesnej* (Vol. 10). Łask: Oficyna Wydawnicza LEKSEM.
- Vishniakova, O. V. (1984). *Slovar' paronimov russkogo iazyka*. Moskva: "Russkii iazyk".
- Vlakhov, S., & Florin, S. (1980). *Neperevodimoe v perevode*. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniia.
- Wielki słownik języka polskiego* [WSJP]. (n.d.). Retrieved April 17, 2017, from <http://www.wsjp.pl>
- Winnik, A., & Lappo, I. (2004, June 17). Kawalek Silnego jest w każdym. *Magazyn Kultury Popularnej: "Esensja"*. Retrieved March 11, 2017, from <http://esensja.pl/ksiazka/wywiady/tekst.html?id=1240>

Taronyms in linguistic humour in Dorota Masłowska's *Snow white and Russian red* and their translation into Russian

Summary

Erroneous mixing of linguistic units is one of the most common departures from the norm in novels. This linguistic device has two functions: 1) it presents the characters in the novel, 2) it constitutes a great source of puns and linguistic humour. Such misused words are known as taronyms. This paper presents their use in Dorota Masłowska's *Snow white and Russian red* (*Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*) with reference to adverbs. The taronyms were identified among paronyms, synonyms, antonyms and adverbs from the same thematic group. Next, it was analyzed if and how this taronymy was reflected in the Russian translation of the presented novel.

Taronimy w komizmie językowym w *Wojnie polsko-ruskiej pod flagą biało-czerwoną* Doroty Masłowskiej i ich przekład na język rosyjski

Streszczenie

Jednym z powszechnie stosowanych odstępstw od normy w powieści jest mylne użycie wyrazów. Ten zabieg pełni dwie funkcje: 1) jest charakterystyką bohaterów, 2) jest świetnym źródłem gier słownych i środkiem tworzenia komizmu językowego. Wyrazy mylone to taronimy. W niniejszym artykule przedstawione zostało użycie taronimów w *Wojnie polsko-ruskiej* w obrębie przysłówków. Wyodrębniono stosunki taronimiczne wśród paronimów, synonimów, antonimów i przysłówków z tej samej grupy tematycznej. Następnie

przeanalizowano, czy i jak zjawisko taronimii jest odzwierciedlone w tłumaczeniu powieści na język rosyjski.

Keywords: taronyms; linguistic humour; translation; Dorota Masłowska; *Wojna polsko-ruska pod flagą białą-czerwoną*; *Snow white and Russian red*

Słowa kluczowe: taronimy; komizm językowy; przekład; Dorota Masłowska; *Wojna polsko-ruska pod flagą białą-czerwoną*

Joanna Orzechowska, Institute of Eastern Slavic Studies, Faculty of the Humanities, University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Correspondence: joanaorzech@gmail.com

This article was financed within the statutory activities of the Institute of Eastern Slavic Studies, University of Warmia and Mazury in Olsztyn.

Competing interests: The author has declared she has no competing interests.